

Svar till mina kommentatorer

Torbjörn Tännsjö

Ett stort tack till er kommentatorer för att ni tagit er tid att läsa, förklara och invända. Mitt svar serveras tematiskt, utifrån min lilla précis. Hur har mitt tankebygge hållit stånd inför era invändningar? Jag går igenom mina teser en efter en.

Står mänskligheten inför existentiella globala hot?

Jag har hävdad att mänskligheten står inför akuta existentiella hot. Vi hotas av kärnvapenkrig och global upphettning.

Ingen av mina kritiker har ifrågasatt kärnvapenhotet. Det är också svårt att se hur det kan bagatelliseras. Varje år löper vi risk att kärnvapenkrig ska utbryta på grund av misstag, olyckshändelser, galenskap hos någon central aktör. På sikt närmar vi oss asymptotiskt säkerhet. I ett räkneexempel i min bok antar jag att den subjektiva sannolikheten för kärnvapenkrig under ett år är tio procent. I så fall är det mer sannolikt att kriget utbryter, än att det inte gör det, under de tio närmaste åren. Olle Häggström, som ju är specialist på sannolikhets teori, har påpekat att detta förutsätter att sannolikheten är oförändrad år efter år. Det är ett korrekt men dystert påpekande. Det är rimligt att tro att sannolikheten ökar allteftersom den globala upphettningen försvårar livsvillkoren för oss alla och gör att trängseln på klotet tilltar.

Inte heller beträffande upphettningen har någon deltagare i symposiet ifrågasatt min bedömning. Andra har emellertid gjort det. I en recension av min bok i tidskriften *Fokus*, skriven av Sten Widmalm, antyds att katastroftemat är överdrivet:

Men det ligger sannerligen i tiden att tänka som Tännsjö gör. Betydande delar av miljörelsen har ensidigt bankat in budskap om att planetens undergång är nära. De kräver, likt Tännsjö, radikala förändringar nu.

Om undergångshotet endast är något miljörelsen "ensidigt bankat in" i oss behöver vi kanske inte ta det på allvar. Men stämmer det? Mitt intryck är att man inom klimatvetenskapens huvudfåra gör samma dystra

bedömning som miljörelsen och menar att hotet är reellt. Visst finns vissa kvalificerade röster som är mer hoppfulla. Samtidigt finns lika kvalificerade röster som är ännu mer alarmistiska. I en fråga som denna borde det vara rimligt att iaktta försiktighet. Det innebär att de mer pessimistiska bedömningarna borde tillmätas *särskild* vikt. Filosofen och ekonomen John Broome har med rätta insisterat på detta.

Slutsats: Min pessimism kvarstår. Hotet mot vår existens är en realitet.

Spelar roll?

Spelar det någon roll om vi dukar under? Är det i själva verket önskvärt? Jag har i ett särskilt kapitel argumenterat för att det yttersta onda är om vi dukar under i förtid. Är inte detta självklart? Nej, många skarpa hjärnor har gjort motsatt bedömning. Min argumentation vilar också på ett kontroversiellt antagande: att vad den brittiska filosofen Derek Parfit kallat "den motbjudande slutsatsen" är korrekt (Parfit 1984). Märkvärdigt nog har ingen ifrågasatt min argumentation i detta kapitel. Betyder det att mina kommentatorer håller med mig? Det tror jag inte. Jag anar åtminstone i Bergströms bidrag, i spekulationen om hur världsregeringen spränger klotet i luften, en pessimistisk undertext, vilken emellertid inte utvecklas just här. Jag misstänker framför allt att då vissa samhällsdebattörer tycks ta lätt på frågan om global upphettning beror det på att de, i hemlighet eller kanske bara undermedvetet, anser att det inte spelar någon större roll om mänskligheten dukar under nu eller om hundra tusen år. De har fel. Det *spelar* roll.

Slutsats: Min optimism på den här punkten kvarstår och det hindrar mig från att, då det existentiella hotet kommer på tal, söka tröst i någon pessimistisk tes om livets meningslöshet.

Kan klimatförhandlingarna lösa problemet med den hotande upphettningen i tid?

Om mänsklighetens förtida undergång är det yttersta onda och hotar att inträda till följd av global upphettning, varför görs då så lite för att stoppa de utsläpp som orsakar upphettningen? Många olika förklaringar har framförts. Några kanske, som påpekats, inte tycker det är en stor sak om vi dukar under. Andra har hänvisat till psykologin. Konsekvenserna av upphettningen ligger än så länge långt borta: i tiden för oss alla, i rummet för dem som lever i förhållandevis skyddade delar av

världen. Andra åter har hänvisat till konspirationer från fossilkapitalets sida, vilka får oss att vackla i vår tilltro till klimatrapporterna. Fler exempel kunde ges. Min bestämda mening är dock att den bästa förklaringen hänvisar till vad den amerikanske ekologen Garrett Hardin kallat allmänningens tragedi. Ett system av suveräna stater kan inte hantera problemet då var och en med rätta kan konstatera att rent egoistiskt betraktat har man allt att vinna på att fortsätta med de egna utsläppen (samtidigt som man välkomnar att andra avstår från sina). Kruket är att de egna utsläppen visserligen bidrar till upphettningen men inte på något märkbart vis försämrar de egna livsbetingelserna. Det lönar sig att fortsätta *oavsett* vad de andra gör.

Ingen av mina kommentatorer har ifrågasatt detta pessimistiska resonemang i min bok. Emil Andersson instämmer:

Att dagens suveräna stater i tid ska lösa problemet med den globala upphettningen framstår tyvärr som osannolikt.

Bergström och Erman nöjer sig med att referera mitt argument. Erman gör det mest utförligt, men hennes karaktäristik av allmänningens tragedi är inte helt korrekt. Så här skriver hon:

Fremsta skälet till detta är det beslutsproblem som brukar kallas "allmänningens tragedi", som särskilt i internationell politik handlar om problemen med kollektivt beslutsfattande kring "allmänningar" som miljön och atmosfären. Enskilda stater agerar kortsiktigt i egenintresse och vill göra så lite som möjligt samtidigt som man vill att andra stater ska bära sina bördor. Man bidrar till exempel till utsläppen men drar slutsatsen att det är en så liten andel av helheten att det inte kommer att göra någon skillnad för den globala upphettningen om man minskar dem.

Problemet är allvarligare än så. Det handlar om egenintresse som sådant, inte nödvändigtvis om något kortsiktigt sådant. Och problemet beskrivs bäst som att ingen skillnad uppnås som är till *egen* märkbar nytta.

En förutsättning för att problemet ska uppstå är förstås att olika företrädare för de suveräna nationalstaterna handlar i den egna statens bästa intresse. Det ligger i sakens natur att företrädare för suveräna nationalstater handlar på det viset, har jag hävdat.

Finns några aktuella tendenser i tiden som antyder att jag har fel? Tvärtom, det går inte att öppna en dagstidning utan att mötas av nya dystra klimatobservationer. Och Ryssland skramlar regelmässigt med kärnvapnen. Vem tror att nästa COP-möte i Baku blir en vändpunkt?

Slutsats: Inget som framförts av mina kommentatorer har gett mig anledning att frångå pessimismen på den här punkten. Utsläppen kommer inte att avbrytas i tid genom förhandlingar. Allmänningens tragedi är bästa förklaringen till det förhållandet.

En världsstat är en nödvändig betingelse för mänsklighetens räddning

Jag har länge hävdats att mänskligheten endast kan räddas om en världsstat etableras. En sådan är ingen garanti för mänsklighetens räddning men en nödvändig betingelse. Den har också potential att rädda oss.

Detta är ingen originell tanke. Vi har successivt närmat oss den. Efter Pax Romana följde medeltidens kaotiska förhållanden i Europa (paralleller finns med Han-dynastins efterföljd i Asien). Det blodiga trettioåriga kriget ledde ändå fram till en världsordning: den westfaliska med oberoende suveräna nationalstater. Denna ordning kan sägas ha tjänat mänskligheten väl under en period, men efter det första världskrigets masslakt framträdde tanken om en världsstat. Resultatet blev dock trevande: Nationernas förbund. Efter andra världskrigets ännu värre ohyggligheter fick vi en mer robust global lösning: Förenta nationerna. En tanke som förfelades var emellertid att säkerhetsrådet skulle förfoga över egna militära styrkor. Någon världsstat var det verkligen inte tal om. Nu framträdde emellertid radikala och skarpa tänkare vilka förordade en världsregering som enda utvägen ur mänsklighetens prekära situation, framför andra fysikern Albert Einstein, filosofen Bertrand Russell och hans kollega Alfred Ewing. De såg kärnvapnen som det akuta existentiella hotet. Till detta har i vår tid adderats klimathot, hot från artificiell generell intelligens, bioterrorism och mycket annat. Tiden borde vara mogen.

Slutsats: Om min optimism beträffande världsstatens potential är missriktad är vårt läge i sanning dystert.

Då världsstaten kan ta i huvudsak två skilda former, som global demokrati (vilket förfäktades av Alfred Ewing och långt senare av mig) eller global despoti (något som Russell och Einstein såg som den enda realistiska möjligheten) ska jag behandla de två formerna var för sig och granska de argument jag mött från mina kommentatorer.

Global demokrati

Jag har tidigare argumenterat för att en global demokrati ska få rädda mänskligheten undan de akuta hoten (Tännsjö 2008). Numera har jag gett upp den idén. Tiden för att etablera en sådan räcker inte till. Vi tvingas börja med en despotisk lösning. Ändå ser jag den globala demokratin som ett värdigt mål för mänsklig strävan. Sedan en global despoti hanterat de akuta hoten hoppas jag en rörelse för global demokrati ska välta despotin över ända och etablera den önskvärda styrelsen för mänskligheten. Ja, redan nu bör man verka för en sådan global demokrati, t.ex. genom deltagande i rörelsen för en parlamentarisk församling i FN.¹ Ju längre vi har nått på den vägen då den globala despotin etableras, desto bättre är förutsättningarna för att vi ska nå det mera långsiktiga målet: global demokrati.

Men är en sådan önskvärd? Här är platsen att kommentera vissa invändningar deltagarna i symposiet har framfört.

Den form av global demokrati jag förordar kallar jag populistisk (i polemik med William Riker, som under namnet av "liberalism" i boken *Liberalism Against Populism* (1982) förordat en elitistisk demokratimodell i ekonomen och samhällstänkaren Joseph Schumpeters anda, där folket väljer sina ledare, men inte styr sig självt). Den form av demokrati jag förordar, i polemik med Riker och Schumpeter, alltså en indirekt och proportionell styrelseform, gör att man meningsfullt kan säga just att folket genom sitt parlament stiftar lagar för sig självt. Parlamentet representerar folkets grundläggande politiska hållningar och stiftar så att säga de lagar folket självt skulle ha stiftat, om det kunnat komma samman, diskutera olika förslag, för att sedan besluta med stöd av majoritetsregeln.

En fördel med denna modell är att illa omtyckta minoriteter kan vinna tillträde till världsparlamentet. Det indirekta styrelseskicket borgar för att vi kan få kvalificerade beslutsfattare, som ägnar den tid som behövs för det politiska hantverket. Därmed har kritiken mot demokratin från Aristoteles (om majoritetsförtryck) och Platon (om vanligt folks oduglighet) fått de bästa svar de kan ges. Jag noterar att de skandinaviska länderna uppfyller mina villkor för politisk demokrati. Bergström kommenterar:

Det visar sig till sist att en populistisk demokrati enligt Tännsjö är det som tillämpas i de skandinaviska länderna, "där man följer det populistiska demokratiidealet" (s. 181). Det hade varit enklare att bara säga det på en gång.

1. Se Campaign for a UN Parliamentary Assembly, <https://www.unpacampaign.org>.

Det hade varit enklare, medger jag, men om jag inte hade redogjort för vad det är i det skandinaviska systemet som gör att den populistiska demokratin är önskvärd, särskilt om man skalar upp den till global nivå, hade jag nog knappast blivit tagen på allvar.

Om världsstaten är ett faktum och en global despoti har räddat mänskligheten borde möjligheterna att övergå till global demokrati vara goda. Det är ju så nationella demokratier uppkommit. Först en stat, därefter demokratisering av denna. Men är en övergång till global demokrati önskvärd?

Jag har avvisat tanken på en återgång till den westfaliska modellen sedan despotin räddat oss. De problem vi nu brottas med skulle i så fall återuppträffa. Men varför inte bevara den despoti som räddat oss?

Det finns visserligen skäl, medger jag, att misstro demokratis förmåga att hantera problem med framtida generationer (där vi nu måste göra uppoffringar för framtida individer), men också despotin har motsvarande problem, hävdar jag. Och det är trevligare att leva i en demokrati än i en despoti. Despotier tenderar också att urarta med tiden (tänk: en ung Mugabe och en åldrad Mugabe). Här har Bergström missuppfattat mig. Så här skriver han:

Är det önskvärt att den globala despotin övergår i global demokrati? Ja, det hävdar Tännsjö. Han anser till och med att global demokrati är "önskvärt i sig" (s. 214). Man kan undra hur detta går ihop med utilitarismen, som i Tännsjös tappning innebär att det enda som är värdefullt i sig – *intrinsikalt* värdefullt – är lycka och frånvaro av lidande. Är tanken att något kan vara önskvärt i sig utan att vara värdefullt i sig? Tännsjö besvarar inte den frågan.

Jag är nog orsak till missförståndet då jag uttryckt mig oklart, men min enkla tanke är bara den jag just redovisade. Oavsett vilka beslut ett politiskt system kan ge upphov till så är det också viktigt att fråga sig hur det är att leva med det. Jag kom fram till att inget talade för att demokratin skulle ge upphov till bättre beslut än despotin i alla lägen, men att demokratin ändå var att föredra, då det känns bättre att leva under den än under despotin och då det alltid finns en risk att despotin urartar. Det var allt jag menade med att demokrati är "önskvärt i sig". Mina överväganden styrs här som i övrigt av min utilitaristiska övertygelse.

Jag tror en global demokrati vore en bättre styrelseform än någon annan tänkbar sådan. Det innebär inte att ett demokratiskt valt världs-

parlament alltid kommer att fatta de (utilitaristiskt) riktiga besluten. Detta besvarar också denna kommentar från Bergström:

I hans bok skymtar jag en konflikt mellan två av hans mest bestämda åsikter, nämligen hans utilitarism och hans "populistiska" demokratiuppfattning. Kort sagt, vad anser han att en demokratisk världsregering ska göra om den anser att utilitarismen förordar en viss politik medan folkviljan vill ha en helt annan? Detta problem kan inte lösas genom hänvisning till Condorcets juryteorem (s. 175f.). Åtminstone inte så länge man inte förutsätter att varje individ i folket eftersträvar en utilitaristisk lösning och därvid oftast hittar den – ett antagande som är alltför fantasiskt för att ens passa i en "fantasiövning".

Slutsats: Jag ser fortsatt global demokrati som ett värdigt mål för vår mänskliga strävan, men vägen dit måste passera ett stadium där världsstaten först etableras och under en övergångsperiod styrs despotiskt.

Global despoti

Det ämne som väckt mest känslor och diskussionslust kring min bok är tanken om global despoti. Vildsinta utbrott som detta ur Widmalms recension i magasinet *Fokus* har inte saknats:

Vid det här laget lär flera läsare ha förstått att "Från despoti till demokrati" lika gärna kunde ha hetat "Från proletarietets diktatur till kommunism". För det är denna marxist-leninistiska idé som Tännsjös plan mestadels är kalkerad på. Kapitalismen måste avskaffas. Därför krävs det revolution. Därefter ska proletariet lotsa fram utvecklingen under ett slags övergångsfas fram till upprättandet av den kommunistiska samhällsordningen. Där delas ägandet av produktionsmedlen och samhällets resurser fördelas efter behov. Nationalstaten upphävs liksom alla samhällsklasser.

Man kunde tycka att mina teser i boken är skarpa nog att bemöta, utan att jag ska tillskrivas uppfattningar jag inte uttryckt utan tvärtom tydligt distanserat mig ifrån. Kanske är den mest barmhärtiga tolkningen av ovanstående rader att recensenten inte läst boken. Det har emellertid deltagarna i symposiet gjort. Deras invändningar är av en annan kaliber och måste bemötas. Det bör dock noteras att om jag har rätt i min bok i övrigt så står vårt sista hopp till en global despoti. Om också mina seriösa kritiker har rätt då de avvisar den försiktigt

optimistiska tanken om global despoti, så är vi alltså illa ute. Hur ser deras invändningar ut?

Jag tror det är fruktbart att skilja mellan tre frågor. 1. Kan en global despoti etableras? 2. Kan en global despoti rädda mänskligheten undan aktuella existentiella hot? 3. Är global despoti något så avskyvärt att det är inte värt priset om mänskligheten måste räddas genom en sådan?

De två första frågorna aktualiseras av Eva Erman som skriver:

Teoretiker har menat att det krävs något starkare villkor än "bör implicerar kan" när vi beslutar vad vi bör göra och vilka moraliska plikter vi har.

En variant är till exempel att hävda att genomförbarhet ska förstås som vad som är möjligt utan orimliga kostnader.

Hon sätter fingret på en viktig fråga, men jag skulle vilja turnera den lite annorlunda. Jag anser att "bör" implicerar "kan". Det är ingen begreppslig fråga utan en moralisk sanning. En handling är fel om det fanns något annat agenten kunde ha gjort i situationen, som hade lett till en större summa av lycka (eller lycka minus olycka) i världen.

Hur ska "kunde ha gjort" förstås inom denna moral? Lite förenklat: den handlande kunde ha gjort något med bättre konsekvenser om det är sant om henne att, hade hon beslutat sig för att göra det, så hade hon också gjort det.²

Ett problem med mänskliga agenter, såväl individer som kollektiv, är emellertid att de ofta handlar fel. Det måste vi beakta då vi konstruerar politiska institutioner. Vi måste bete oss strategiskt inför framtida moraliska misstag, också våra egna (Tännsjö 1985). Det westfaliska systemet skulle fungera utmärkt om alla världens ledare för suveräna nationalstater gjorde rätt och tecknade ett bindande avtal om att avsluta utsläppen av växthusgaser. Det kommer de emellertid inte att göra, om jag har rätt i min argumentation kring allmänningens tragedi. Då måste vi satsa på en institutionell lösning som faktiskt leder till bättre konsekvenser.

Hur är det då med den första frågan i detta avsnitt: Är det troligt att en global upplyst despoti kommer att etableras? Även om några agenter är i en situation där de skulle etablera den, om de gick in för saken, kommer de också att göra vad som erfordras? Finns det för övrigt några individer som skulle kunna vara i en situation där de har i sin makt att etablera den globala despotin?

2. För en mer detaljerad utläggning i frågan, se Svedberg och Tännsjö 2017.

Här har jag uttryckt mig försiktigt optimistiskt. Då det handlar om en mindre grupp av individer, man kunde tala om en konspiration, möter de inga oöverstigliga hinder när de vill koordinera sina handlingar. Då det handlar om enskilda individer sitter de inte fast i någon allmänningens tragedi. De behöver inte i första hand se till egenintresset. De kan satsa på en lösning till allas bästa. Detta besvarar Emil Anderssons invändning:

Givet att vi kan hoppas på sådant som är osannolikt, och att en global despoti inte framstår som avsevärt sannolikare än alternativen, så tycks det alltjämt rimligt att hoppas att den globala upphettningens problem kan lösas utan en sådan.

Visst kan vi hoppas på en lösning genom förhandlingar mellan suveräna nationalstater eller genom att en global demokrati omgående kommer till stånd – det gör jag! – men jag bedömer det som näst intill säkert att något sådant inte kommer att inträffa. En global despoti är av de skäl jag redovisat väsentligt sannolikare och därmed något att inte bara hoppas på utan att, då stunden är inne, verka för.

Under vilka betingelser kan en global despoti komma till stånd? Det erfordras nog vad Rosa Luxemburg skulle kalla en revolutionär situation. Krisen är akut, många människor demonstrerar på gator och torg, en tyst majoritet är beredd att ge sitt bifall då det gäller något så viktigt som att säkra den mänskliga civilisationen, ja mänskligt och annat kännande liv över huvud taget, och några strategiskt placerade individer med mänsklighetens bästa för ögonen griper tillfället.

Utan en sådan lösning är vi nog förlorade. Eller kanske ändå inte. Erman tillför ännu en möjlighet, en variant kunde man nog säga, av despotin:

Är det inte både mer troligt och mer normativt attraktivt att ett antal starka stater går samman och bildar en form av federation, alltså politisk styrning genom *delad* makt?

Jag är beredd att hålla också denna utväg öppen, även om jag tror dessa makter får svårt att samordna sina handlingar. Tankarna går till Trump och Xi Jinping. Det är inte heller uppenbart att denna lösning är mer lockande än den upplysta despoti jag sätter mitt hopp till.

Därmed över till nästa delfråga i detta avsnitt. Även om den globala despotin etableras, är det troligt att den kommer att rädda mänskligheten?

Också här är jag försiktigt optimistisk, men jag medger att just försöket att inrätta den kan vara det som utlöser det förödande kärnvapenkriget. Låt oss hoppas att det inte inträffar.

Men också om den globala despotin kan etableras utan katastrofalt krig, vad talar för att den kommer att lösa problemen? Här hopar sig invändningarna:

Historiskt vet vi att despoter sällan eller aldrig haft det allmänna bästa i åtanke när de tagit över makten. (Erman)

Vad händer om global despoti för all framtid blockerar vägen mot det global-demokratiska målet, ska vi då göra oss av med den icke-ideala despotiska lösningen, eller ska vi ersätta det demokratiska idealet med något annat ideal och i så fall vilket? Kanske är Tännsjö när det kommer till kritan en motsträvig demokrat? (Erman)

Kanske misslyckas den styrande eliten med att lösa problemen, exempelvis för att det skulle missgynna dem själva eller andra betydelsefulla grupper. Eller för att de inte lyckas komma överens. (Bergström)

Tanken om en "evig fred", som hos Kant, är i mina ögon helt utopisk, givet de skurkaktiga tendenser som mänskligheten inte brukar lida någon brist på. Även om man, som Tännsjö, tror att en världsregering *kan* garantera evig fred ... så kan man inte vara säker på att den också *gör* det. Det är tvärtom rätt otroligt. (Bergström)

Eller Stina Oscarson i SvD:

Hur mycket klimatrörelsen än drämmer oss i huvudet med att "lyssna på vetenskapen" tror jag inte att någon vetenskapligt lyckats visa en enda gång när man tillfälligt lyckats inrätta en god diktatur. Hur vackert och välgenomtänkt konceptet än kan tyckas.

Först en observation om despotier i historien. Invändningarna mot mig antyder att jag förordar en mycket speciell styrelseform, som vi har liten och dålig erfarenhet av. I själva verket är ju demokratin undantaget. Praktiskt taget all mänsklig strävan har ägt rum under despotier. Dessa styren har varit av varierad kvalitet. Min förhoppning är alltså att de som går samman för att rädda mänskligheten åtminstone inledningsvis kommer att göra sitt bästa. Det framstår inte som något väldigt orimligt antagande. Tänk t.ex. på USA:s grundlagsfäder, vilka inte bara lyckades etablera en ny stat; denna stat skulle också sent omsider kunna

karaktäriseras som en liberal demokrati (från 1970-talet och framåt). Men också om despoterna har goda avsikter kan man undra om de kommer att lyckas.

Om krig är ett slags mänskligt normaltillstånd ser det förvisso illa ut. Jag tror Bergström har fel. Mänskligheten har gått mot fredligare samlevnad på klotet. Detta sammanfattas väl i Steven Pinkers berömda bok *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* (2011). Ett brott kan anas i vår tid. Det hänger sannolikt ihop med den globala upphettningen och en kris för det westfaliska systemet, då flera mäktiga stater och block ställs mot varandra. Det ska inte ses som ett utslag av någon mänsklig krigisk natur.

Jag är medveten om att despotin knappast frivilligt kommer att låta sig nedmonteras och ersättas med demokrati. Vägen från despoti till demokrati kommer rimligen att likna motsvarande omvandling av stater som ändå till sist blivit demokratiskt styrda. Tänk återigen på USA med folk mord, inbördeskrig, aggressiv utrikespolitik och en möjligen till sist vacklande demokrati. Som jag betonar är det en fråga om politisk kamp, inte något naturalförlopp.

Det bör samtidigt noteras att kampen mot despoti och för demokrati rimligen bör skänka mening till de liv politiskt medvetna människor är hänvisade till under despotin.

Om Emil Andersson har rätt står despotin inför ett svårt problem då det gäller att rättvist fördela bördorna för omställningen bort från fossilsamhället och omhändertagandet av offren för den förstörelse av jorden som redan inträffat då den kan förmodas tillträda.

Jag föreställer mig att en världsstat behövs redan för att hantera existerande (men inte existentiellt hotande) orättvisor i världen. Den kan som jag skriver uppställa generella arbetsvillkor, krav på miljöhänsyn osv., som existerande företag tvingas följa. I en världsstat behöver inte nationalstater konkurrera om det globala kapitalet med erbjudanden om låga löner, usla arbetsvillkor eller hänsynslöshet mot miljön. Om detta skriver jag i ett senare kapitel än det Andersson hänvisar till. Men världsregeringen behövs framför allt akut för att hantera kostnaderna för den omställning av ekonomin som ska rädda mänskligheten. Dessa kostnader måste hanteras om omställningen ska vara möjlig. Endast en världsregering kan hantera dem. Kanske var jag otydlig på den punkten? Finns det också hopp om någorlunda rättvisa lösningar? Javisst, har jag hävdad, men Andersson är skeptisk. Detta är kärnan i hans kritik.

Min tanke är att det råder ett slags överlappande konsensus mellan

viktiga filosofiska teorier om rättvis fördelning. Världsregeringen kan luta sig mot den. Det gäller utilitarism, olika egalitära teorier, Rawls maximin-princip (enligt vilken absolut företräde ska ges till de sämst ställda) och rättighetsteorier baserade på självägande (Nozick). Beträffande Rawls noterar jag att han, i Kants efterföljd, motsatte sig tanken på en världsstat. Då den väl är på plats, hävdar jag, måste han ändå tillämpa sin rättviseteori på den.

Andersson granskar bara en del av mitt resonemang, just den del som rör utilitarismen och Rawls. Redan här tycker han sig finna problem. Så snart beslut måste fattas med konsekvenser för framtida generationer upphör den enkla konsensus jag pekat på.

Jag har insisterat på att alla dessa teorier om rättvisa ger ett försteg för dem som är sämst ställda. Men hur ska det förstås om också framtida generationer tas med i beräkningen? Här glider utilitarismen och Rawls isär i sina bedömningar, menar Andersson. "Lidandet hos de nuvarande sämst ställda kommer då med lätthet kunna rättfärdigas med hänvisning till den större mängden lycka som andra kommer uppleva i framtiden", skriver han. Och mera bestämt hävdar han:

Kort sagt: i stället för att göra de nuvarande sämst ställda lyckligare, så rekommenderar utilitarismen att vi investerar resurserna för ändamålet att skapa många fler, och lyckligare, individer i framtiden.

Jag har svårt att se varför en divergens skulle behöva uppkomma i synen på framtida generationer. Kanske skulle Rawls säga att det inte spelar någon roll om det finns några framtida generationer, men då vi valt att rädda mänskligheten måste han också ta hänsyn till dem. Jag antar att han också beträffande framtida generationer vill lägga särskild vikt på de sämst ställda. På samma sätt som en utilitarist skulle göra. Och tanken att man kan göra mer för framtida lycka än att se till så att det finns kännande varelser också i framtiden är svårbegriplig. Vilka *extra* satsningar skulle en utilitarist vilja göra på det projektet?

Man kan konstruera abstrakta tankeexempel där svåra lidanden för dem som nu har det sämst uppvägs av stora lyckovinster för redan lyckliga framtida individer och där ingen konsensus står att finna mellan teorierna. Men i praktiken misstänker jag att såväl utilitaristen som Rawls skulle säga att vi bör göra övergången till en hållbar ekonomi så lätt som möjligt, för oss som underkastar oss omställningen. Detta av hänsyn till de sämst ställda men också för att vi alls ska ha en chans att lyckas med räddningsaktionen. Vi kan, oavsett om saken bedöms från

utilitarismens eller Rawls synpunkt, vältra en del av kostnaderna för omställning på just framtida generationer. De har oss att tacka för att de alls finns och för det relativa välstånd de åtnjuter. På sikt får vi väl anta att de lever väl så goda, ja bättre liv, än vad vi gör. I synnerhet får vi anta att de lever bättre liv än vad offren för den globala upphettningen nu tvingas leva.

Min enkla tanke är att den upplysta despotin med stöd i en överlappande konsensus mellan olika teorier om rättvisa försöker göra omställningen så bekväm som möjligt för dem som har det sämst och på bekostnad av dem som har det bäst. Detta alltså av rena rättviseskäl, men också för att alls lyckas med omställningen. De kommer i så fall att möta motstånd från välbeställda individer och organisationer och de kommer säkert att tvingas kompromissa på olika vis. Men sådana är ju villkoren också i existerande demokratier.

Min tanke är också att despotin ska behöva söka stöd i något slags folkförsamling på global nivå, för att få råd om hur olika lagar och diktat ska utformas och för att få acceptans för dessa. Liknande församlingar har ofta funnits genom historien i olika despotier. Tänk bara på den svenska ståndsriksdagen. Bäst vore givetvis om det redan då despotin tar makten fanns en parlamentarisk församling inom FN, som kunde få spela denna roll. Först vore den nog utan makt att invända mot despotens beslut, men gradvis, i en process, skulle den kunna tillkämpa sig ökat reellt inflytande. Här kan man i så fall se fröet till en övergång på global nivå från despoti till demokrati.

Så kort till den tredje aspekten av frågan om global despoti: Är mänsklighetens räddning värd detta pris?

Jag häpnar när jag hör människor svara nej på den frågan. Vid 2024 års bokmessa hävdade Åsa Wikforss i en debatt vi hade att hon hellre var död än levde i en global despoti. Kanske sades detta skämtsamt (i en flamsig avslutning av vår diskussion, som gällde bedömningen av argument vilka framförts för att demokratin har särskilda problem med beslut som lägger bördor på människor för framtida generationers skull), men inte sällan möter man varianter på denna gamla tanke om ”hellre död än röd”. Om jag har rätt står frågan alltså på det viset: en period av global despoti eller mänsklighetens undergång.

Om man godtar den förutsättningen och föredrar mänsklighetens undergång måste man i sanning hysa en djupt pessimistisk uppfattning om mänskligt liv på vårt klot. Nästan allt mänskligt liv (med undantag för det som levdes av manliga medborgare i Aten under ett par århund-

randen före vår tideräkning och med undantag för det liv ett fåtal av mänskligheten i vår samtid lever) har ju framläpats under olika former av despotiskt styre. Var allt detta förgäves? Nej, svarar jag i kapitlet i min bok om huruvida det spelar någon roll om mänskligheten dukar under. Det mänskliga livet – och annat kännande liv – är normalt värt att leva.

Slutsats: Vårt hopp måste stå till en global despoti som i sista stund räddar oss. En sådan räddning är möjlig, inte helt osannolik, och högst önskvärd. Till den bör vi sätta vårt hopp, och för att förverkliga den bör vi sätta till alla klutar.

Litteratur

- Oscarson, Stina. 2024. "Despot för klimatets skull – hur tänkte han här?". *Svenska Dagbladet*, 17 oktober. <https://www.svd.se/a/8q935E/recension-fran-despoti-till-demokrati-av-torbjorn-tannsj>
- Parfit, Derek. 1984. *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Pinker, Steven. 2011. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking Books.
- Riker, William H. 1982. *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
- Svedberg, Maria och Torbjörn Tännsjö. 2017. "Consequentialism and Free Will: The Conditional Analysis Resuscitated". *The Harvard Review of Philosophy* 24, s. 23–41.
- Tännsjö, Torbjörn. 1985. "Moral Conflict and Moral Realism". *The Journal of Philosophy* 82, nr 3, s. 113–17.
- Tännsjö, Torbjörn. 2008. *Global Democracy: The Case for a World Government*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Tännsjö, Torbjörn. 2024. *Från despoti till demokrati: Hur en världsregering kan rädda mänskligheten*. Övers. Jim Jakobsson. Stockholm: Fri tanke.
- Widmalm, Sten. 2024. "Diktatur ska rädda världen". *Fokus*, 7 september. <https://www.fokus.se/kultur/bokrecension/diktatur-ska-radda-varlden/>.